

ranimi deli so številna taka, ki pri nas do nedavnega niso bila dosegljiva. To je ena izmed velikih stranskih dragocenosti knjige.

Tomaž Simčič je knjigo razdelil v tri temeljne dele, izmed katerih je vsak še notranje razčlenjen: »V navzkrižju političnih in idejnih vrenj«, »Gosarjev krščansko socialni aktivizem«, »Osebnost«. Prvi je bolj splošno informativen, predstavlja predvsem časovne in vsebinske okvire njegovega delovanja. Bolj stopa v ospredje Gosar, bolj postaja knjiga zanimiva. Pred očmi se nam pokaže kot realističen politik, ki pa je trdno zvest morali in svojemu prepričanju. Deluje veliko bolj prijetno kot Anton Korošec, v njem vidimo člana struje, ki ji ni bila edini cilj oblast, ampak je dejansko hotela nekaj narediti za državljane, slovenski narod. Zaradi takih ljudi je bila SLS vedno vplivna, ne pa zaradi politikantov, ki so, tudi zaradi balkanskega sosedstva, vse bolj uspevali. Pred nami se odpirajo problemi, ki jih je prineslo vdiranje marksizma v katoliške vrste. Gosar jih je hitro opazil, pri iskanju odgovorov pa je bil večkrat v zadregi. To ga je vodilo tudi v spore z nekaterimi posamezniki in organizacijami, ki so bile zelo tesno povezane s cerkvijo. Bil je verjetno najdaljnovidnejši med takratnimi politiki in le obžalovati moramo, da ni imel nekaterih Krekovih talentov, za seboj pa ne moža, kot je bil škof Jeglič.

Glede Gosarjeve vloge v drugi svetovni vojni s Simčičevo knjigo še ni vse povedano. Zelo dobro bi bilo, da bi tisti, ki so imeli z njim med vojno stike, čimprej obelodanili svoje spomine. Bati se je, da je pravih virov zelo malo. V trenutno zelo aktualno problematiko »državljska ali osvobodilna vojna« bi kazalo vključiti Gosarjevo pismo Natalačenu (str. 51), razgovor z Vidmarjem in Kidričem jeseni 1941 kot tudi dve izjavi, po katerih se je zaradi svojega svetovnega nazora komaj izognil emigraciji, oziroma, da ga je izrinjenje na rob v stranki rešilo pred delom, ki se mu tudi Natalačen ni uspel izogniti (str. 55, op. 6). Simčič v tem primeru vrsti slovenskih zgodovinarjev nakazuje pot, da je treba dileme reševati z dejstvi in študijem, ne pa s politiko.

Gosarjev krščanski socialni aktivizem je bolj zanimiv zaradi svojega odzivanja na probleme takratne slovenske družbe kot pa nauk za današnjo rabo. Kljub temu bi poznavanje nekaterih njegovih načel koristilo tudi današnjim politikom (npr. str. 66, 67). Privlači njegovo prepričanje v pravilnost lastnih nazorov in poti, zaradi katerih se ni izogibal sporov s takimi avtoritetami kot je bil spr. Aleš Ušeničnik. Za razliko od mnogih, ki so iskali vzorec v preteklosti ali pa v nerealnih fantazijah, si je Gosar neprestano prizadeval biti realen. Vedel je, da ni idealnega družbenega reda. Kljub temu se je treba boriti za pravico in čimbolj pravičen družbeni red. Nasilja ni sprejemal, zlasti pa ne revolucije, ker iz nasilja ne more zrasti kaj koristnega. Simčič ugotavlja, da je Gosar v obdobju med obema vojnama v iskanju ravnovesja med poslovno uspešnostjo in občo blaginjo formuliral pri nas »najkompleksnejši poizkus socialno usmerjene, a hkrati tržno naravnane družbeno-gospodarske teorije, ki hkrati izhaja iz krščanskih načel«. Zelo zanimivo bi bilo vedeti, koliko ga je poznal Kardelj. Gotovo mu načela o osebni svobodi ter spoznanja o mejah samoprave niso mogla ugajati.

Najbolj aktualen je tisti del knjige, ki predstavlja Gosarjev odnos do marksizma in solidarizma. Zavračal je demagoški antikomunizem, marksizem je skušal analizirati brez predsodkov. Prepričljiva je njegova kritika Ricarda ter poudarjanje pomena svobodne konkurence. Zaradi temeljitega študija ni nasedel tako kot tisti krščanski socialisti, ki so verjeli v možnost povezave krščanstva z marksizmom. Zaradi precejšnje današnje idejne zmede bi kazalo natančneje študirati njegove nazore o mejah osebne lastnine, trgu, dobičku, obrestih . . . Opisu Gosarjeve osebnosti je Simčič namenil najmanj prostora. Tako odločitev velja pozdraviti, še zlasti, če je eden glavnih namenov vzpodbuditi raziskave o Gosarju. Pri tem delu bodo morali biti aktivni sociologi, filozofi, ekonomisti, zgodovinarji in verjetno še kdo. Šolarjevo mnenje (str. 135) je lahko ključnega pomena.

Gosar je med leti 1920 in 1943 napisal 19 knjig in številne razprave ter članke. Jasno je, da takega moža ni mogoče zadovoljivo prikazati na toliko straneh, kot jih ima ta knjiga. Simčič nikjer ne trdi, da je njegov opis brez napak in sodba dokončna. Knjiga je hotela biti v prvi vrsti opozorilo, ki sloni na dobri informaciji. Ta namen je več kot dosežen. Gosarjevo delovanje se nam mnogokrat kaže kot realizacija Jegličevih zamisli o katoliškem izobražencu. Zdi se, da je bilo takih mož v naši nedavni preteklosti odločno premalo. Prazen prostor so zapolnili tisti, ki tega zaradi poklica ali (ne)sposobnosti nikoli ne bi smeli, in posledicam se ni bilo mogoče izogniti.

Delo je izšlo, kot prvi zvezek zbirke Osebnosti, ki jo namerava izdajati Slovenec. Žal podrobnosti o tem načrtu nista predstavila ne pisec spremne besede in hkrati pobudnik za nastanek te knjige Lojze Peterle in ne avtor v predgovoru. Zato lahko le ugibamo in na primer želimo, da bi bil v naslednjem zvezku obdelan Lambert Ehrlich.

Stane Granda

Božo Repe, »**Liberalizem** v Sloveniji. Ljubljana : RO ZZB NOV Slovenije, 1992. Borec, 44, 9.–10. 280 strani.

V letu 1992 je zgodovinpisje za čas po 2. svetovni vojni kar uspešno konkuriralo politično podpiranemu pisanju na pol zgodovinskih in na pol spominskih del. Prejšnje partizanske spomine in ne vedno najbolj strokovne knjižice o letih 1941–45 so namreč v zadnjem času kar uspešno zamenjali spomini »nove klase«, kot bi jo poimenoval Milovan Djilas.

Kot zadnja številka revije Borec v letu 1992 je izšla malce spremenjena doktorska disertacija Boža Repeta, »**Liberalizem** v Sloveniji. Gre za opis političnega dogajanja od srede šestdesetih do srede sedemdesetih let, ki je Slovincem ostalo v spominu predvsem po tedanjem predsedniku vlade Stanetu Kavčiču, ki je bil še do pred kratkim sredstvo političnih špekulacij in ga šele Repetovo delo postavlja na pravo mesto.

V uvodnem poglavju so orisana opozicijska in alternativna gibanja v Sloveniji in Jugoslaviji od konca 2. vojne do začetka šestdesetih let, v naslednjih poglavjih pa je avtor označil posamezne prvine slovenskega »liberalizma«. V drugem je orisal politični program in pri tem poudaril, da partijski »liberalizem« ni imel ničesar skupnega s klasičnim meščanskim liberalizmom. Program je bil nacionalno obarvan, saj je zagovarjal večjo ekonomsko in državno suverenost Slovenije v Jugoslaviji, pluralizem v okviru pluralne SZDL po vzorcu OF pred Dolomitsko izjavo in večjo neodvisnost SZDL od ZK. Ekonomski koncept slovenskega »liberalizma«, opisan v tretjem poglavju, je zagovarjal usmerjenost Slovenije v tržno ekonomijo z razvijanjem bančništva, trgovine in na splošno terciarizacijo slovenske ekonomije.

V četrtem poglavju je Repe kronološko razmejil dobo »liberalizma«, zatem pa opisal posamezna obdobja. Najprej v petem poglavju čas sprostitve političnega življenja in iskanja novih političnih in gospodarskih poti, ki ga je v letih 1964–67 sprožil najožji partijski vrh, predvsem Edvard Kardelj, v šestem pa prelomno leto 1968, ko je isti vrh iz bojazni pred izgubo absolutne oblasti in pod vplivom različnih političnih dogodkov (okupacija Češkoslovaške, študentske demonstracije, kritike investicij federacije – Djerdap, demonstracije na Kosovu) že začel spreminjati poglede na politično situacijo.

Sedmo poglavje, Cestna aferi v Sloveniji, obsega več kot polovico tekstualnega dela Repetove študije. Že iz tega podatka je razvidno, da gre za dogodek, ob katerem sta se dokončno ločila »liberalni« in »konservativni« del slovenske Partije in ki pomeni začetek konca nekega obdobja. Avtor je natančno opisal dogajanje julija in avgusta 1969, ko se je kljub počitniškemu času zelo razburala slovenska politična scena. V začetku so bili slovenski politični organi dokaj enotni v kritiki ZIS-a in njegovega predsednika Mitje Ribičiča, kmalu pa so se pokazale razlike med »liberalnejšim« delom (Kavčič, del poslancev slovenske skupščine, Gospodarska zbornica) in tistimi, ki so zaostrovanju odnosov z organi federacije nasprotovali (Sergej Kraigher, France Popit). Ostrejši so bili odzivi s terena, kjer so ljudje manj razmišljali o visoki politiki in lastna stališča oblikovali bolj emotivno. Slišati je bilo »pogosto parole o samostojni Sloveniji (dosti časa smo imeli opraviti s temi cigani)«, žalitve predsednika ZIS Mitje Ribičiča, zahteve po odstopu ZIS, pojavljali so se napisi po stenah kot »Slovenija edina kolonija v Evropi« itd.

Veliko prostora je Repe namenil 16. seji izvršnega biroja predsedstva ZKJ 7. avgusta 1969 na Brionih, in razčiščevanju razmer v Sloveniji po njej. Na seji so zvezni funkcionarji (Ribičič, Kardelj, Broz) kritizirali dogodke v Sloveniji, posredno podporo pa so Slovenci dobili v vrstah »liberalcev« iz drugih republik. Obveljalo je seveda Titovo mnenje. Seja pomeni začetek diferenciacije v slovenskem političnem prostoru. Uradno linijo so v naslednjih tednih po uveljavljeni praksi prenesli prek političnih organizacij od zgoraj navzdol. Kljub nestrinjanju precejšnjega dela kadra je v mesecu dni prišlo do poenotenja stališč, kar pa dejansko pomeni prehod prek viška »liberalističnega« programa in konec Kavčičeve vzpenjanja na politični lestevici. Avtor ob cestni aferi opisuje še nekaj z njo bolj ali manj povezanih dogodkov. To je bil obisk Cirila Žebota v Sloveniji, vprašanje slovenske Teritorialne obrambe in tajnih fondov za nabavo orožja ter t.i. akcija Vrh. Šlo je za preiskave Službe državne varnosti Srbije o slovenskih voditeljih in »oboroževanju Slovenije zaradi osamosvojitve v določenem trenutku«.

Konec obdobja »liberalizma« in glavni konflikti so opisani v osmem poglavju. Pri vzgoji in izobraževanju sta najznačilnejša primera odhod dr. Franca Pedička z mesta direktorja Pedagoškega inštituta in izključitev štirih profesorjev iz pedagoškega procesa na FSPN, na političnem področju pa obračun z mestnim komitejem ZKS v Ljubljani pod vodstvom Frančka Mirtiča in akcija 25 poslancev. Sklep o dokončnem obračunu z »liberalci« je bil sprejet na 136. seji sekretariata CK ZKS, 28. in 29. oktobra 1972. Najostrejšje kritike so letele na predsednika izvršnega sveta Staneta Kavčiča ter predsednike sindikatov (Toneta Kropuška), Gospodarske zbornice (Leopolda Kreseta) in mladinske organizacije (Živka Pregla). Kritikom so sledili posamezni odstopi, najpomembnejši je bil seveda Kavčičev.

V zadnjem, devetem poglavju je Repe primerjal slovensko in sočasno politično dogajanje v drugih jugoslovenskih republikah. Bistvena sta srbski »liberalizem« in hrvaški maspok, manjšega pomena pa dogajanje v Makedoniji ter Bosni in Hercegovini.

Božo Repe nas je obogatil z dragocenim prispevkom k spoznavanju naše lastne, ne tako davne preteklosti. Gre za prvenec v opisovanju šestdesetih let s historiografijo lastnim pristopom, saj so dosedanja orisi tega obdobja, razen redkih ožjih tem, rezultat publicističnih raziskav. Knjiga je dokaj aktualna, saj lahko bralec spremlja razvoj dogodkov in njihovih akterjev, ki so, vsaj nekateri, močno vplivali na politične spremembe v zadnjih letih. Pri tem pa se bralec večkrat nehotе vpraša, ali so stvari sploh lahko tekle drugače kot so, saj so jih vodilni slovenski politiki napovedovali že pred desetletji. Naj namstejem le nekaterе deloma uresničene vizije slovenskih politikov. Kardelj je napovedal, da obstajajo v ZKJ tri politične orientacije (nerazviti pričakujejo od zveze pomoč in so za centralizacijo – BiH, Črna Gora, Makedonija; razviti hočejo večjo samostojnost – Hrvaška in Slovenija; hegemonistična – Srbija) in da ima po odhodu vodilne politične generacije največ možnosti tretja. Delno so se uresničile tudi besede Vinka Hafnerja, da poleg politične pluralizacije »imamo res samo še eno težko alternativo, to je vojno-politično diktaturo, o kateri že danes nekateri razmišljajo, da bi bila morda kar pametna solucija.« Kot da opisuje današnje stanje, se berejo tudi misli Milana Kučana, da »so slovenski časopisi najmanj od jugoslovenskih vpreženi v voz politike. Samo poglejte pisanje hrvaških časopisov, to je tako, kot bi poslušal razpravo na sekretariatu CK, . . . na CK in izvršnem svetu. To je ista politika, za njo stojijo isti ljudje, samo da so podpisani drugi.«

Velika vrednost dela je natančna analiza političnega življenja v enostrankarskem sistemu, ko pravnost izgubi svojo vlogo, primarna pa postane pripadnost vladajoči politični grupaciji. Lógiko razreševanja problemov, po kateri je pošameznik najprej komunist, nato šele vse ostalo (strokovnjak, poslanec, novinar itd.), je Repe nazorno prikazal na primerih, ko so odpovedali principi pravne države. Mojca Drčar Murko je tako pri razmišljanjih o ZK kot vodilni idejni sili poudarila, da pri tem obstaja razlika med teorijo in

prakso. Milan Kučan pa je (političnim) kritikam slovenskih organov, da so ravnali nedemokratsko, odgovarjal, da so bili upoštevani vsi zakonski predpisi in pravne poti in se vprašal, »kaj je potem v Jugoslaviji še demokratično in sprejemljivo, če niso bile demokratične te metode, ki smo jih ubrali.«

Avtor se ni zadovoljil le s kronološkim navajanjem dogodkov, temveč je pokukal tudi v odnose med politiki in analiziral razlike v njihovih idejnih pogledih. Te so bile med »kavčičevci« in »popitovci« jasno razvidne. Da so se v isti stranki našli ljudje tako različnih pogledov, je ena od značilnih deformacij enostrankarskega sistema. Repetovne ocene so kritični pogledi zgodovinarja, ne pa manipuliranje s papirji, bolj svojstveno politiki. Zato tudi sam ob mislih, kako bi stvari lahko potekale drugače, zaključuje delo s trditvijo, da »tovrstne hipoteze že niso več stvar zgodovinske obravnave.«

Ob koncu še nekaj besed o založniku. Revija Borec je kljub večletnemu slabemu finančnemu stanju (in pomislekom o smotrnosti izhajanja) spravila pod streho še en letnik, za kar gre zaslužno pripisati celotnemu uredništvu, še posebej pa glavni urednici Mileni Štrajnar. V zadnjih letnikih so bili v Borcu objavljeni številni odlični prispevki o naši polpretekli dobi, ki so revijo postavili na pomembno mesto med humanistično in družboslovno periodiko. Še veliko zanimivega branja se nahaja v predalih urednice Borca. Velika škoda bi bila, če bi zaradi finančnih vzrokov njegovi zvesti bralci ostali prikrajšani za zanimivo branje.

Aleš Gabrič

Storia e Dossier. 7/1992, št. 58, str. 6–23 in št. 65, str. 67–97.

Pri poročanju in obravnavi vojne na območju nekdanje Jugoslavije je bilo v italijanskih občilih opaziti nemalokrat veliko zmedo. Izkazalo se je, da preteklost jugoslovanskih narodov dela številnim italijanskim novinarjem hude preglavice in da je poznavanje zgodovinskih dogajanj na Balkanu tudi med uglednimi italijanskimi intelektualci dokaj površno. Nepoznavanje preteklosti sprtih (oziroma vojskujočih se) strani je privedlo namreč do poenostavljenega in občasno tudi napačnega tolmačenja dogajanj na ozemlju bivše Jugoslavije. V zadnjem letu so sicer italijanske založbe izdale večje število knjig, ki obravnavajo vojno v Jugoslaviji. Toda avtorji teh del so večinoma novinarji, ki jih zanimajo trenutne razmere v republikah nekdanje Jugoslavije in se kvečjemu ukvarjajo z bližnjo preteklostjo te države. Poleg tega je bilo doslej v italijanščini napisano ali prevedeno skromno število publikacij, ki bi strokovno pristopile k poznavanju jugoslovanske preteklosti.

Prav zaradi te vrzeli gre omeniti pobudo italijanskega mesečnika *Storia e Dossier*, ki je lani posvetil dve prilogi zgodovini Jugoslavije in jugoslovanskega območja nasploh. Mesečnik, ki redno izhaja že sedmo leto, opravlja pomembno vlogo pri posredovanju zgodovinskega znanja in tematik med širšo italijansko javnostjo. Uredništvo revije si prizadeva, da bi tudi nestrokovnega bralca seznanilo z raziskovalnimi tematikami in dogajanjmi sodobnega italijanskega in svetovnega zgodovinopisja. Znanstveni odbor, ki ga sestavljajo ugledni zgodovinarji kot Jacques Le Goff, Enzo Collotti, Jacques Revel, Rosario Villari, si je vse od začetka izhajanja revije zadal med drugim nalogo, da posreduje koncept »globalne zgodovine« tudi med tiste, ki se z zgodovinsko snovjo nepoklicno ukvarjajo.

Obe prilogi, ki sta bili posvečeni zgodovini jugoslovanskega območja, je uredila tržaška zgodovinarica Marina Rossi. V januarski številki sta pod skupnim naslovom *Finis Jugoslaviae* izšla članka Jožeta Pirjevca in Tatjane Križman Malev, ki italijanskega bralca seznanjata s politično in kulturno preteklostjo jugoslovanskega območja. Septemberska številka *Storia e Dossier* dopolnjuje prvi pregled jugoslovanske zgodovine z dodatnimi razpravami, ki na sintetičen način prikažejo italijanskemu bralcu najpomembnejša dogajanja v antični, srednjeveški in novoveški zgodovini Balkana.

Sergio Rinaldi Tufi obravnava prisotnost različnih civilizacij v antiki in ugotavlja, da je Balkan že dve tisočletji pred našim štetjem bil stičišče različnih kultur in ljudstev. Prispevek slovenskega akademika Boga Grafenauerja je posvečen naselitvi Slovanov na Balkanu, njihovim prvim državnim tvorbam in procesu pokristijanjevanja, ki sta ga vodila na eni strani Rim, na drugi pa Bizanc. Peter Vodopivec se je v svojem prispevku zaustavil v času, ko je prišlo do razpada srbske države in je nastopilo razdobje turške prevlade nad srbskim in bosanskim prebivalstvom. Medtem ko je Evropa po odkritju Amerike širila svoja obzorja in ozemlja preko Oceana, je izgubila svoj vpliv na Balkanu. Ljudstva na Balkanu so odtlej živela na obmejnem področju, ki ni pripadalo povsem niti zahodno-krščanskemu svetu niti turški, muslimanski državi, kar je po Vodopivčevem mnenju goloboko zapečatilo nadaljna zgodovinska dogajanja na tem območju. Jože Pirjavec piše o posledicah turških vodorov na Slovenskem in obravnava slovenske kmečke upore kot pomembne mejnike na prehodu iz fevdalnega v moderni svet.

Omenjeni članki ponujajo nazoren vpogled v preteklost jugoslovanskega območja, obenem pa prispevajo k osvetljevanju sodobnih dogajanj. Prilogi, ki ju objavlja revija *Storia e Dossier*, dokazujeta italijanskemu bralcu, da ni preteklost jugoslovanskih narodov nekaj povsem nerazumljivega in oddaljenega od zahodnoevropske preteklosti.

Marta Verginella